

Мистецтвознавче дослідження предметів ДПМ на прикладі творів косівської кераміки

Лариса Гончар

головний судовий експерт відділу досліджень у сфері інформаційних технологій,
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ
України, м. Черкаси, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-1184-8001>, e-mail: lorik2905@gmail.com

*Проаналізовано етапи створення керамічних виробів. Наголошено на унікальності косівської кераміки.
Виокремлено ознаки та роди цих керамічних виробів.*

Ключові слова: атрибуція; стиль; манера; стилістичні ознаки; композиція; орнамент; кераміка; поли-
ва; форма; ритований розпис; контррельєфні лінії; триколірна гама.

Art Historical Research of PDM Objects on the Example of Works of Kosiv Ceramics

Larysa Gonchar

*The stages of the creation of ceramic products are analyzed. The uniqueness of Kosovo ceramics is emphasized.
The features and types of these ceramic products are highlighted.*

Keywords: attribution; style; manner; stylistic features; composition; ornament; ceramics; glaze; form; engraved
painting; counter-relief lines; three-color scheme.

Експертиза творів мистецтва — важлива складова справи збереження культурних цінностей України та невід’ємна частина мистецтвознавчих експертних досліджень, методів атрибуції та експертного оцінювання. Хотілося б поділитися досвідом дослідження унікальних творів косівської кераміки.

Художня кераміка України як одне з найяскравіших явищ у народному мистецтві слов’янського світу XIX—XXI століть унікальна поміж європейських народних промислів.

Значною частиною пам’яток декоративно-прикладного мистецтва є твори з кераміки, які широко представлені в приватних колекціях і музеях.

Перед експертом-мистецтвознавцем, який досліджує твори кераміки, стоїть завдання з визначення їх автентичності, відповідності певному періоду створення, авторської приналежності, наявності реставраційних втручань, а також визначення історико-культурного, художнього, музейного й колекційного статусу, орієнтовної вартості.

Насамперед під час дослідження кераміки основна увага має бути зосереджена на зовнішньому вигляді твору й технології виготовлення. Головну роль у цьому відіграє визначення атрибуції, проведення стилістичного опису, а саме сюжету твору, особливості колористичного рішення, стильових ознак орнаменту, особливостей виготовлення кераміки, наявності клейм.

Керамічні вироби — це не тільки антикваріат, а й величезна кількість імітацій і підробок. Різноманіття керамічних виробів зумовлює певну складність для дослідників і вимагає від експерта всебічної обізнаності й фундаментальних знань.

Керамічні вироби, що їх найчастіше знаходять археологи, містять багатющі відомості про життя стародавніх народів. Кераміка дає уявлення про їхній господарчий і соціальний устрій, про рівень технічних досягнень і культури, вона допомагає відтворити картину торговельних зв’язків, характер харчування, розвиток будівельної техніки, знань про космос у давнину й багато іншого.

Технологія гончарного виробництва, як і в попередні періоди, складалася зі спільних для більшості осередків України етапів: 1) добування сировини; 2) приготування глиняної маси, ангобів, полив; 3) формування виробів; 4) декорування їх; 5) покриття поливою; 6) випалювання. Кожний етап суттєво впливав на художні особливості виробів [1, с. 115—116].

Своєрідним, неповторним явищем є косівська кераміка. Мистецтво косівської кераміки як унікальне явище в багатогранній народній творчості гуцулів, бере свій початок у кінці XVIII ст. і до наших днів дійшло в незліченному творчому багатстві форм, орнаменту, технологічних засобів, в оригінальній творчості митців, яка привела до утворення величної школи

художнього розпису, однієї з найяскравіших перлин українського народного мистецтва.

На формування цієї традиції великий вплив мала наявність багатих місцевих глин, потреба у виготовленні посуду для щоденного вжитку. Ця традиція розвивалась із кінця XVIII ст. у трьох підгірських центрах: селі Пістинь, місті Косів (із селами Монастирське, Москалівка, Старий Косів, Смодне, Вербоivecь), селищах Кути та Старі кути. Найбільшого розвитку косівська кераміка набула на початку XIX ст. [1, с. 143].

Основою яскравої декоративної системи косівської кераміки на початку XIX ст. став ритований розпис. За цією технікою виріб повністю вкривали тонким шаром білої глини, на підсушеному білому тлі писакком гравіювали контур орнаменту, заповнювали його площини коричневим ангобом та перший раз випалювали. Завдяки цьому на білому тлі проглядається сіра глина, утворюючи графічний малюнок. Контррельєфні лінії — рівчачки, які утворює писак, служать для того, щоб під час випалу фарбники не розтікались по черепку. Після цього предмет розмальовували керамічними фарбами жовтого та зеленого кольорів, укривали поливою й удруге випалювали [2, с. 40].

Основні ознаки косівської кераміки:

- триколірна гама забарвлення (жовтий, зелений, коричневий) пов'язана із сприйняттям природи: жовтий символізує сонце, зелений — карпатські гори, коричневий — землю (інколи додавали синього кольору);
- особлива ознака «традиції» — зображення життя гуцулів, їх вірування, традиційного побуту;
- застосування біблійних сюжетів і зображення святих, церков і дзвіниць;
- в оздобленні посуду використовували цікавий засіб — затіки: спрямовані вбік плями зеленої поливи, що надавали композиції динамізму.

Декоративні мальовані полив'яні вироби Косова мали найбільше декоративних рис

у формотворенні та особливо в оздобленні. Вони містять такі роди: посуд (найчисельніший рід косівської кераміки, який має 12 типологічних груп, що мають типи: мископодібний (миска, полумисок, салатниця, тарілка, таця, сільничка, ваза для фруктів і печива), макітроподібний (макітра), глекоподібний (дзбанок, «кувшин», сметанник, чайник, горнятко, кухоль), горщикоподібний (горщик, супниця, посуд для сипучих продуктів, масляниця), колоподібний (баклага, калач, куманець), бочкоподібний (барильце), фігурний (зооморфний, антропоморфний), пляшкоподібний (штоф), кошикоподібний (кошик), близнюки (двійнята, трійнята), чаркоподібний (чарка), ложкаподібний (ложка, ківш)); вироби для обладнання житла (ваза для квітів, вазон, свічник, кахлі), вироби особистого вжитку (прикраси, скарбнички, попільнички), обрядові вироби (свічник, ікона, хрест). Значне місце в косівських мальованих полив'яних виробах посідало виготовлення сувенірів [3, с. 262].

Керамісти Косова створили власний стиль у формотворенні, віртуозності орнаменту, сюжетів.

Невипадково, що й сьогодні кераміка Гуцульщини залишається впізнаваною у світі та служить своєрідною візитівкою народного мистецтва України.

Косівська кераміка є одним із найнеповторніших видів народного мистецтва Гуцульщини й невід'ємною частиною духовної культури українців, що збереглося до сьогоднішніх днів. Косівська кераміка як частина духовної етнічної культури гуцулів розвивається з давніх-давен і передається з покоління в покоління. Косівську мальовану кераміку внесено до Репрезентативного списку ЮНЕСКО нематеріальної культурної спадщини людства.

Отже, для експерта важливо визначити техніку й матеріал виконання творів, особливості стилістики виробу для того, щоб вірно визначити їх автентичність і атрибуцію під час проведення досліджень.

Перелік джерел посилання

1. Лашук Ю. П. Косівська кераміка. Київ, 1966. 98 с.
2. Лашук Ю. Гуцульська кераміка / за заг. ред. Н. Д. Манучарової. Київ, 1956. 82 с.
3. Кушнір О. В. Типологія косівського глиняного посуду другої половини XX ст. *Історичні етюди*. 2011. Вип. 3. С. 214—219.